

ОЛЫЛАР КОЛАГЫНА БЕР СҮЗ

3

Баланың сөйләү һәм аралашу теле кем? нәрсә? кайчан? кайсы? нинди? ничә? ничек? нәрсәдә? нишлим? нишләмим? нишлисең? нишләмисең? нишли? нишләми? кебек сорау сүзләргә нигезләнеп формалаша.

Сөйләм сорау-жавап формасында гына бара алмый. Сөйләшүдә катнашучы затлар (**мин** һәм **син**) бер-берсенә һәм темадан чыгып оештырылган уртақ сөйләм эчтәлегенә карата үз мөнәсәбәтен дә белдерә. Шул сәбәпле алар 1 нче зат – **мин** ролендә сорау биргәндә, *әйе* яки *юк* кебек сүз – *жөмлэләрдән, гафу ит, әйт әле, беләсем килә, минемчә* яки *мин шулай уйлайм, синеңчә* яки *син ничек уйлайсың*; 2 нче зат – **син** ролендә жавап биргәндә, *рәхмәт, мин дә шулай уйлайм, килешәм* һ. б. керешмәләрдән файдалана.

Сөйләмдә сорау жөмлә һәрвакыт 2 нче затка – **син** сүзенә карата гына кулланыла һәм аңа һәрвакыт исемен яки эндәш сүзләргә яки икесен дә (туганнарга – *бабай, әби, әти, әни, абый, апа, сеңлем, энем, матурым*; башкаларга – *якташ, авылдаш, классташ, душтым, кадерлем, күрше* һ. б.) әйтеп мөрәжғәгать итәргә кирәк. Сорау жөмлә ике төрле юл белән – *сорау сүз* яки *сорау кушымчасы* (-*мы/-ме, -мини/-мени*) ярдәмендә ясала:

- *Син **кая** барасың?*
- *Мин **мәктәпкә** барам.*
- *Син мәктәпкә **кем белән** барасың?*
- *Мин **әнием белән** барам. Син дә әниең белән барасыңмы?!*
- *Әйе, мин дә мәктәпкә **әнием белән** барам.*

Бала өйдә олылар сөйләшкән телгә ияреп, белгән кадәрле сорау һәм жавап сүзләрдән, хәтерендә калган сорау һәм жавап жөмлә калыпларыннан файдаланып, әкрәнләп, күргәннәре яки кемнәндер ишеткәннәре турында сөйләргә (*монолог – хикәя* төзәргә) һәм, шул эчтәлектә карата үз фикерен белдереп, аралашырга (*диалогта* катнашырга) өйрәнә.

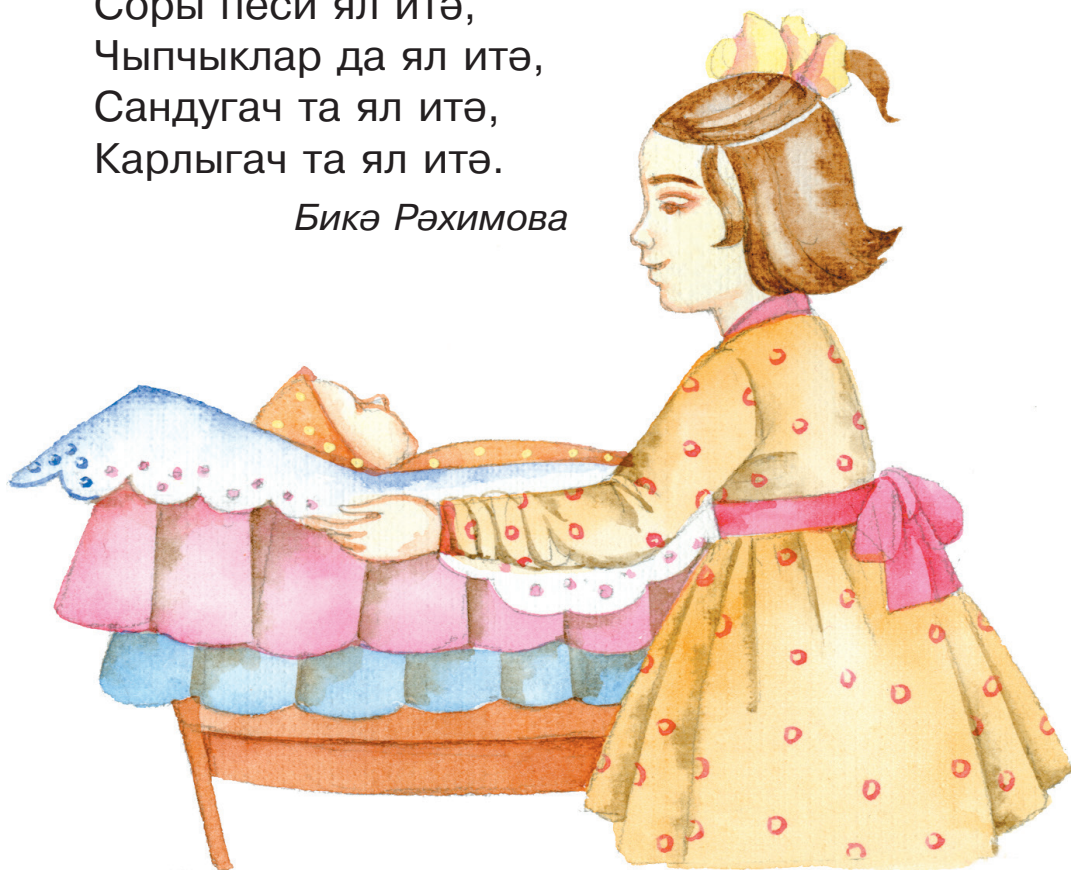
Сөйләм 3 этапта формалаша. Бала белән аралашу ул – теманы аңлап, дәрәс сөйләргә һәм сөйләшәргә өйрәтү уены. Без аны кече яшьтән тормышка әзерләргә, лидер булырга өйрәтәргә тиеш. Ул, беренчедән, 1 нче зат – **мин** вазифасын үтәргә өйрәнсен; икенчедән, 2 нче – тыңлаучы затлар белән сүз ярдәмендә идарә итәрлек, тормышта туган проблемаларны уңай хәл итә алырлык шәхес булып формалашсын.

ЧУЛПАНГА БЭЛЛҮ

Бәлли-бәлли, бәү итә,
Чулпан йокыга китә.
Чулпан йокыга киткәч,
Әнисе дә ял итә,
Әтисе дә ял итә,
Әбисе дә ял итә,
Бабасы да ял итә.

Чулпан йокыга киткәч,
Соры песи ял итә,
Чыпчыklar да ял итә,
Сандугач та ял итә,
Карлыгач та ял итә.

Бикә Рәхимова

Кайчан?	Кем?	Нийшли?
Кичен Арыгач Чулпан йокыга киткәч Балалар йоклагач Балалар йоклаганда	Чулпан балалар Гүзэл Марат әнисе, әтисе әбисе, бабасы әтиләр әниләр бабайлар әбиләр апалар абыллар елгалар, күлләр песиләр, этләр кошлар чыпчыклар тургайлар сандугачлар карлыгачлар	йокыга китә йокыга китәме? йокларга ята йокларга ятамы? йоклый йоклыймы? ял итә ял итәме?

ДУСЛЫК

Зәңгәр күк Кояш белән дус,
Иген – кыр белән,
Жәйләр – жылы яңгыр белән,
Чишмә – жыр белән.

Күлләр аккошлар белән дус,
Май – сирень белән,
Төн – якты йолдызлар белән,
Мин – синең белән.

Резеда Вәлиева

Нэрсэ? Кем?	Нэрсэ нэрсэ белэн? Кем кем белэн?	Ничек?
3 Күк Иген Жэй Чишмэ Күл Май Төн Нэрсэдер	кояш кыр яңгыр жыр аккош сирень йолдыз нэрсэдер белэн	дус дус түгел дусмы?! дус түгелме? дусмыни?! дус түгелмени?!
1 Мин	малайлар, кызлар апам, абыем энем, сеңлем белэн	
2 Син	апаң, абыең энең, сеңлең белэн	
3 Ул Марат Гүзэл Кемдер	апасы, абыйсы сеңлесе, энесе белэн кем белэндер	